

Лілія Федчук

**ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З МЕТОДИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В РЕЖИМІ
ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ**

Суттєві зміни, які відбулися в змісті шкільної мовної освіти на початку ХХІ століття, зокрема переорієнтація її із засвоєння лінгвістичних знань на формування мовної особистості, передбачають застосування нових, сучасних форм, методів і прийомів роботи.

Актуальність проблеми оновлення методики навчання української мови є незаперечною. Концепція мовної освіти визначає використання нових педагогічних технологій одним з пріоритетів мовної освіти [1, с. 60].

Останнім часом у шкільній практиці серед педагогічних інновацій все більшої популярності набувають інтерактивні технології, суть яких у тому, «що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів» [5, с. 9], «перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної праці» [6, с. 6]. Під час застосування інтерактивних методів той, хто навчається, постійно «щось здійснює: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власноруч створюючи це» [6, с. 6].

Інтерактивні технології (основні характеристики, переваги над традиційним навчанням, правила застосування окремих методів, умови ефективного використання) ґрунтовно досліджені й висвітлені в працях вітчизняних учених-дидактів Л. Пироженко і О. Пометун. Низка публікацій, присвячених інтерактивним методам, є й у лінгвометодиці. У них розкриваються засади інтерактивного навчання (Л. Варзацька, Л. Кратасюк), подається досвід учителів-практиків з використання інтерактивних методів на уроках української мови (О. Волкова, Р. Орищин, О. Романенко, Д. Семчук, В. Щербина), пропонуються методичні зауваження до використання окремих інтерактивних технологій з метою розвитку мовлення учнів (О. Дженджеро) та реалізації диференційованого навчання (О. Манжос, Н. Могила).

Незважаючи на певні успіхи в розробці теоретичних засад інтерактивних технологій та узагальненні досвіду практичного використання окремих методів у шкільній практиці, праць, які б стосувалися підготовки студентів-філологів до застосування інтеракції в навчальному процесі, небагато (О. Павлик, Н. Солодюк та ін.).

Мета статті – поділитися напрацьованим досвідом проведення практичних занять з методики навчання української мови в режимі інтерактивного навчання та розкрити їх роль у професійному становленні

майбутнього вчителя.

Новизна інтерактивних методів, з одного боку, та їх складний характер, з іншого, вимагають спеціальної підготовки випускників філологічних інститутів (факультетів).

Традиційна модель навчання тут неефективна, оскільки розповідь викладача про найбільш поширені інтерактивні методи не дасть студентам чітких уявлень про цю інноваційну модель навчання.

Необхідність спеціальної підготовки до використання інтерактивних технологій переконливо доводить О. Пометун, порівнюючи процес їх засвоєння з виробленням у спортсменів певних умінь: «Нікого не можна навчити плавати, якщо багато днів викладати теоретичні відомості про цей процес. Так само й у навчанні інтеракції: скільки б не існувало книжок, що описують інтерактивні технології, навчитися застосовувати їх неможливо – можна почати взаємодіяти та співпрацювати тільки через відповідну діяльність» [4, с. 44].

Майбутній учитель тільки тоді переконається в перевагах інтерактивного навчання, коли відчує їх на собі; тільки тоді опанує алгоритм застосування його окремих методів, коли стане їх учасником.

Отже, ефективним способом ознайомлення з інтерактивними технологіями є перетворення студентів у активних учасників інтеракції на заняттях з методики навчання української мови. Причому корисно не тільки застосовувати окремі методи й прийоми цієї інноваційної освітньої моделі, а й проводити в інтерактивному режимі цілі практичні заняття. Це створить атмосферу співробітництва, значно поживить пізнавальну діяльність майбутніх педагогів, сприятиме формуванню у них як предметних, так і загальнонавчальних умінь і навичок, виробленню життєвих цінностей, розвитку комунікативних якостей. Крім того, студенти отримають уявлення про структуру інтерактивного уроку, набудуть особистого досвіду в його моделюванні та застосуванні на практиці окремих інноваційних методів і прийомів.

Наведемо приклад одного з таких інтерактивних практичних занять. Його **тема** «Шляхи вдосконалення орфографічної грамотності учнів». **Очікувані результати: лінгвометодичні** – усвідомити актуальність проблеми удосконалення орфографічної грамотності учнів; вивчити стан грамотності випускників середніх загальноосвітніх навчальних закладів; з'ясувати причини недостатньої грамотності учнів; виявити способи їх усунення; розробити методичні рекомендації щодо ефективного засвоєння орфографічного матеріалу; **загальнодидактичні** – розвивати практичні уміння працювати з методичною літературою, добирати відповідний дидактичний матеріал, критично аналізувати конспекти уроків та їх фрагменти; учитися моделювати інтерактивні уроки, застосовувати окремі інноваційні методи, створювати й підтримувати атмосферу колективного розв'язання проблеми. **Форма проведення** – методичний консиліум

(рольова гра).

Обладнання: мультимедійні слайди (вислів Л. А. Булаховського та таблиця «Мета й завдання заняття»), магнітна дошка, магніти, паперові смужки з написами «Шляхи вдосконалення орфографічної грамотності учнів», «Синдром недостатньої грамотності (СНГ)», «Методичний консиліум», «Основні причини СНГ», «Система заходів I-ої методичної допомоги»; 8 невеличких смужок паперу (6 x 60 мм), 4 маркери, картки з текстами міні-диктанту та таблицею «Причини СНГ», листи самооцінки.

За кілька днів до пари пропонуємо студентам поділитися на чотири групи, кожна з яких повинна виконати випереджувальне завдання.

I група. Порівняйте конспекти уроків з орфографічних тем, уміщені в таких методичних посібниках: 1) Глазова О. П. Уроки рідної мови в 5 класі: орієнтовне календарно-тематичне планування, плани-конспекти уроків до підручника «Рідна мова» (5 клас) : посіб. для вчителя / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов – К. : Педагогічна преса, 2006. – 416 с.; 2) Шабельник Т. М. Рідна мова. 5 клас : плани-конспекти уроків / Т. М. Шабельник. – Харків : Веста : Вид. «Ранок», 2006. – 336 с. З'ясуйте, чи передбачений у них етап мотивації навчальної діяльності учнів. Підготуйте розповідь про прийоми, які застосовуються на цьому етапі уроку, обґрунтуйте їх доцільність.

II група. Порівняйте фрагменти вивчення нового матеріалу про спрощення груп приголосних у конспектах, опублікованих у таких виданнях: 1) Тихоша В. І. Українська мова. 5 клас / В. І. Тихоша, Л. І. Урсуленко. – Харків : Вид. група «Основа», 2008. – С. 156–157; 2) Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – № 10. – С. 22–23. З'ясуйте, як автори цих конспектів пропонують здійснювати ознайомлення учнів з орфографічними правилами; зробіть висновок про ефективніший, на вашу думку, спосіб проведення цього етапу уроку. Свою думку обґрунтуйте.

III група. Переглянувши конспекти уроків з орфографічних тем, опубліковані в методичних посібниках і фахових періодичних виданнях, доберіть ефективні, на вашу думку, прийоми, спрямовані на вироблення в учнів умінь застосовувати на практиці вивчені орфографічні правила; оцініть їх доцільність і опишіть методику проведення.

IV група. Ознайомтесь з прийомами орфографічної роботи, описаними М. Ганькіною в посібнику «Аптечка швидкої граматичної допомоги» (К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 112 с.). Підготуйте розповідь про методику застосування диктанту-гри «Піднімемо орфографічні вітрила» та зошита багаторазового використання. Поміркуйте, чи сприятиме систематичне використання таких прийомів поліпшенню грамотності учнів.

Підготовка аудиторії до заняття. Вісім столів зсовуються по два, утворюючи місце, навколо якого розміщуються студенти домашніх груп.

На кожному столі табличка – «Перша (чи друга, третя, четверта) бригада швидкої методичної допомоги»; збоку ставиться стіл для асистента викладача; до дошки прикріплюється паперова смужка, на якій записана тема заняття.

Орієнтовний план і методи проведення заняття

1. Мотивація навчальної діяльності (вступне слово викладача, бесіда, прийом «Згоден? – Не згоден? – Обґрунтуй!»).
2. Діагностика власної грамотності (міні-диктант, робота в парах).
3. Оголошення мети, завдань та форми проведення заняття (повідомлення викладача, бесіда).
4. З'ясування причин недостатньої грамотності випускників загальноосвітніх шкіл (слово викладача, мозковий штурм).
5. Розробка системи заходів, спрямованих на усунення основних причин недостатньої грамотності (робота в групах, прийоми «Точка зору», «Займи позицію»).
6. Підбиття підсумків роботи, оцінювання студентів (розповідь викладачем притчі з метою актуалізації результатів колективного розв'язання проблеми, заповнення студентами листів самооцінювання, укладання методичних рекомендацій щодо шляхів удосконалення грамотності учнів).

Організація діяльності на занятті

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Вступне слово викладача:

– На дошці записана тема заняття. Щоб усвідомити її актуальність, звернімося до висловлювання Леоніда Арсенійовича Булаховського, нашого співвітчизника, видатного мовознавця, який упродовж 1944–1961 років очолював Інститут мовознавства АН України.

На екрані висвітлюється текст:

«Володіння усталеним правописом і освіченість незаперечно збігаються. Важко уявити собі, що можна бути високоосвіченою й розвиненою людиною, але далеко не ідеально володіти усталеним правописом» (Л. А. Булаховській).

2. Бесіда за змістом прочитаного.

– Поміркуйте, яка тема висловлювання. (Тісний зв'язок між грамотністю й освіченістю людини.)

– Яка його основна думка? (Не можна бути високоосвіченою людиною, не засвоївши правописом.)

3. Прийом «Згоден? – Не згоден? – Обґрунтуй!»

– Чи поділяєте ви думку, висловлену Леонідом Арсенійовичем Булаховським близько 60 років тому, чи вважаєте її актуальною сьогодні, зокрема для вчителів? Свою думку обґрунтуйте.

4. Висновок: отже, проблема грамотності була й залишається актуальною.

II. Діагностика власної грамотності.

1. Риторичне питання.

– Чи легко стати грамотним? Відповідь на це питання дадуть результати діагностики, яку ми проведемо у вигляді міні-диктанту.

2. Написання міні-диктанту (у пропонованому тексті 46 орфограм і 12 пунктограм).

Скрізь: у Белгороді й Примор'ї, у Придніпров'ї й Ростові-на-Дону, у П'ятигорську й Гур'єві, на приволзьких берегах і у сиваських степах, на Поволжі й Вінниччині, на верхів'ях Амудар'ї й Прикарпатті, – дзвякаючи й скрегочучи колісьми, незчисленним конвеєром ллються колони машин на автотрасах, мчать без утину й без кінця-краю, виїжджаючи на світанку в найвіддаленіші куточки України й її найближчих сусідів – Росії та Білорусі.

3. Робота в парах: взаємоперевірка міні-диктанту. (*Студенти отримують картки з щойно записаним текстом, де підкреслені всі орфо- й пунктограми.*)

Викладач просить тих, хто не припустився жодної помилки, піднести руку (як правило, таких студентів одиниці або й взагалі немає).

4. Висновок. Слово викладача: «Отже, результати міні-диктанту свідчать, що стати грамотним не так просто, адже більшість з вас не ідеально засвоїли правописні правила та оволоділи необхідними вміннями й навичками, хоч навчалися в цілому 15 років. Такі ж невтішні характеристики щодо грамотності можна дати й іншим громадянам нашої держави. Орфографічні й пунктуаційні помилки в писемному мовленні – це ознаки (симптоми) своєрідної хвороби носіїв мови. Назвемо цю хворобу **Синдромом Недостатньої Грамотності (СНГ)**». (*На дошці під темою асистент вішає смужку з відповідним написом.*)

III. Оголошення мети, завдань заняття та форми його проведення.

1. Повідомлення викладача.

– Учені-методисти та вчителі-практики визнають, що поліпшення грамотності учнів є однією з найважливіших і досі до кінця не розв'язаних проблем методики викладання української мови. Спробуємо й ми долучитися до її розв'язання. Порівняння недостатньої грамотності з хворобою, спосіб запобігання та лікування якої ще однозначно не з'ясований, зумовило й форму нашої подальшої роботи – консиліум. (*Асистент вивішує на дошці відповідний смужку з відповідним написом.*) Це слово належить до медичних термінів. Але наш консиліум методичний. Його мета – спробувати знайти відповідь на одвічні для східнослов'янських народів питання «Хто винний?» (роман Олександра Герцена, 1846 р.) та «Що роботи?» (роман Миколи Чернишевського, 1863 р.). Зазначена мета досягається через розв'язання певних завдань.

2. Колективне з'ясування за допомогою таблиці завдань заняття (*таблиця висвітлюється на екрані*).

Мета	Завдання
Хто винний?	<ul style="list-style-type: none"> З'ясувати причини недостатньої грамотності (СНГ) випускників шкіл.
Що робити?	<ul style="list-style-type: none"> Виявити способи їх усунення (профілактики). Розробити методичні рекомендації щодо удосконалення грамотності учнів (рецепт успіху).

IV. З'ясування причин синдрому недостатньої грамотності.

1. Слово викладача.

– Лікування будь-якої хвороби та запобігання їй визначається тими причинами, що породили її. Аналогічно, щоб з'ясувати шляхи вдосконалення грамотності, треба виявити, що та хто заважає успішному засвоєнню учнями правописних норм.

2. Мозковий штурм.

I-й етап. Студенти називають причини недостатньої грамотності та винних у їх створенні.

II-й етап. Узагальнення результатів роботи I-ого етапу. Слово викладача: «Усі причини, названі вами, а також ученим-лінгводидактом І. М. Хом'яком у статті «Дослідне навчання орфографії, його характеристика й перспективи» (Українська мова і література в школі. – 2002. – № 7. – С. 35–38), узагальнено в переліку «Причини СНГ» (студенти отримують інформаційний картки з таблицею «Причини СНГ»). Обговорити способи усунення всіх причин ми за одне заняття не встигнемо, тому зупинимось лише на тих, до яких причетні вчителі-словесники.

Причини СНГ	1	2
1. Слабка начитаність дітей, внаслідок цього – бідність словникового запасу учнів.		
2. Недостатня робота над формуванням орфографічних навичок у початкових класах.		
3. Втрата інтересу до навчання.		
4. Ігнорування вчителем-словесником такого етапу уроку, як мотивація навчальної діяльності учнів.		
5. Недостатня кількість годин на вивчення української мови.		
6. Обмаль часу на закріплення, узагальнення й систематизацію вивченого орфографічного матеріалу.		
7. Вплив діалектного середовища.		
8. Недосконалість підручників.		
9. Неоптимальний добір методів ознайомлення з правилами, а в результаті – неусвідомлення учнями правил.		
10. Неуважність учнів на уроках.		
11. Брак часу на формування орфографічних навичок.		
12. Віддаленість складного орфографічного матеріалу від особливостей дитячого сприймання.		
13. Переповненість класів.		

14. Слабкість розумового розвитку учнів.		
15. Незацікавленість батьків в успішному навчанні дітей.		
16. Перенасиченість програми з української мови.		
17. Зниження престижу освіченості.		
18. Незнання учнями теоретичного матеріалу з шкільного курсу української мови.		
19. Недотримання вимог до усного й писемного мовлення школярів учителями інших навчальних предметів.		
20. Відсутність індивідуальної роботи з учнями.		
21. Невпорядкованість «Українського правопису».		
22. Розрив між теоретичними знаннями і практичними вміннями.		
23. Недостатньо ефективний добір прийомів вироблення в учнів умінь застосовувати правила на практиці.		
24. Забруднене мовне середовище.		
25. Байдуже ставлення до культури мовлення.		
26. Брак підручників.		
27. Відсутність на уроках мови систематичного повторення вивченого орфографічного матеріалу.		

III-й етап. Завдання: перегляньте зазначені в таблиці причини й у 1-ій колонці позначте галочкою ті з них, які стосуються діяльності вчителя.

IV-й етап. Далі робота триває в домашніх групах – своєрідних **Бригадах Швидкої Методичної Допомоги (БШМД)**. Кожна бригада на смужці розданого асистентом паперу записує маркером ту з виділених причин, над способами усунення якої її члени розмірковували вдома. Спікери по черзі озвучують зроблені записи й передають смужки асистентові, який вивішує їх на дошці під заголовком «**Основні причини СНГ**» (цей запис розташовується з лівого боку дошки). Одночасно студенти відмічають галочками названі причини в 2-й колонці таблиці.

3. Висновок. Слово викладача: «Зафіксовані на дошці причини будемо вважати основними, тобто такими, усунення яких становитиме суть так званої **I-ої методичної допомоги**. Отже, **Програма I-ї методичної допомоги** повинна включати 4 групи заходів, кожна з яких спрямована на усунення певної причини СНГ. Від правильного надання I-ої методичної допомоги значною мірою залежатиме успіх усієї методичної роботи. Розпочнемо спільними зусиллями розробляти **систему заходів першої методичної допомоги проти СНГ**» (смужка з відповідним записом розташовується з правого боку дошки).

V. Розробка системи заходів I-ої методичної допомоги проти СНГ.

1. Робота в групах. Обговорення членами бригад швидкої методичної допомоги виконаного вдома випереджувального завдання, підготовка до презентації результатів роботи, спрямованих на усунення (профілактику) однієї з причин СНГ. Основне положення презентації у формі методичної поради записуються на паперовій стрічці.

2. Прийом «Точка зору» (проводиться за алгоритмом методу

«ПРЕС»). Бригади швидкої методичної допомоги по черзі презентують свою точку зору на способи усунення однієї з причини СНГ, а саме:

- ігнорування вчителем-словесником етапу мотивації навчальної діяльності учнів на уроках української мови (I-а БШМД);
- неоптимальний добір методів ознайомлення з правилами, а в результаті – неусвідомлення учнями орфографічного матеріалу (II-а БШМД);
- недостатньо ефективний добір прийомів вироблення умінь застосовувати орфографічні правила на практиці (III-а БШМД);
- відсутність систематичного повторення на уроках української мови орфографічного матеріалу (IV-а БШМД).

Усі презентації мають завершуватися оголошенням узагальнено сформульованої методичної рекомендації, записаної на смужці паперу, яка прикріплюється асистентом на дошці під заголовком «Система заходів першої методичної допомоги».

3. Прийом «Займи позицію».

Цей прийом застосовується після виступу кожної БШМД шляхом голосування кольоровою карткою, яка відповідає позиції кожного з учасників методичного консиліуму:

- зелений колір – «Згодна»;
- червоний колір – «Не згодна».

У разі потреби окремі учасники обґрунтовують своє рішення.

4. Висновок. Слово викладача: «Ухвалена нами система заходів профілактики СНГ є не що інше, як методичні рекомендації вчителю-словеснику».

VI. Підбиття підсумків роботи, оцінювання студентів.

1. Розповідь викладачем притчі для актуалізації підсумків роботи на парі.

Притча «Усе у твоїх руках»

Десь колись у якійсь країні жив пихатий вельможа, який любив вихвалитися своїм розумом. Аж ось пройшов поголос, що з'явився мудрець, розумніший від нього. Розлютився вельможа й наказав привести мудреця в палац і влаштувати з ним інтелектуальний поєдинок. Сам же вирішив обдурити гостя: «Візьму в руки метелика, сховаю його за спиною й запитаю, що в мене в руках – живе чи мертве. І якщо мудрець скаже, що живе – роздушу метелика, а якщо мертве – випущу його». І ось настав день зустрічі. Вельможа сидів на високому троні, тримав за спиною метелика й з нетерпінням чекав. Двері відчинилися, і до зали увійшов невеличкий худорлявий чоловік. Він підійшов до вельможі, привітався й сказав, що готовий відповісти на будь-яке його запитання. І тоді, недобре всміхаючись, вельможа мовив: «Скажи мені, що я тримаю в руках – живе чи мертве?» Мудрець трохи подумав, усміхнувся й відповів: «Усе в твоїх руках!» Збентежений вельможа випустив метелика з рук, і той полетів на волю, радісно тріпочучи крильцями.

2. Висновок. Слово викладача: «Отже, лише від вас, майбутні вчителі-філологи, залежить, чи буде ваша робота, спрямована на формування орфографічної грамотності учнів, ефективною, плідною. Оцінімо рівень своєї підготовленості до здійснення такої роботи».

3. Заповнення листів самооцінки.

ЛИСТ ОЦІНЮВАННЯ своєї діяльності на занятті та її результатів

Прізвище, ім'я (група) _____

№ п/п	Характер виконання завдань та якість знань і навичок	Самооцінка
1.	Я добре підготувалася до заняття: вивчила теоретичний матеріал і виконала одне з групових завдань.	
2.	Я правильно визначила тему й головну думку висловлювання Л.А.Булаховського.	
3.	У міні-диктанті я не припустилась жодної помилки.	
4.	Я активно працювала під час використання прийому «Мозковий штурм», зорієнтованого на виявлення причин СНГ.	
5.	Я брала активну участь у розробці нашої бригадою системи заходів I-ої методичної допомоги.	
6.	Я брала участь у презентації розроблених нашою бригадою системи заходів I-ої методичної допомоги.	
7.	Наша бригада чітко й кваліфіковано узагальнила свою пошукову діяльність у вигляді методичної рекомендації вчителю-словеснику.	
8.	Я добре засвоїла матеріал практичного заняття.	
9.	Я зможу під час педагогічної практики реалізувати всі ті методичні рекомендації, про які йшлося на занятті.	
10.	Я намагаюсь оцінювати себе об'єктивно.	
	Загальна сума балів.	

4. Прийом «Рецепт успішної профілактики СНГ» (методичні рекомендації).

На зворотному боці листа оцінювання студенти укладають рецепт успішної профілактики синдрому недостатньої грамотності учнів (методичні рекомендації учителям-словесникам).

Орієнтовний зміст таких рекомендацій

- Починайте вивчення кожної орфографічної теми з мотивації навчальної діяльності учнів шляхом використання лінгвістичних казок, загадок, віршів про орфограму, ребусів, кросвордів, проблемних питань тощо.
- На етапі ознайомлення з новим матеріалом надавайте перевагу пошуково-дослідницьким методам.
- На етапі закріплення знань та вироблення умінь і навичок

використовуйте якомога більше різноманітних, зокрема й нетрадиційних, вправ і завдань.

- Систематично повторюйте вивчені правописні правила шляхом запровадження на уроках мови орфографічних хвилинок.

Досвід роботи свідчить, що проведення практичних занять з методики навчання української мови в режимі інтерактивного навчання значно активізує навчальну діяльність студентів-філологів, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, оволодінню інтерактивними методами та виробленню в майбутніх учителів навичок адаптації опрацьованих на парах методів до умов роботи в школі та правильного їх застосування під час педагогічної практики. Перспективним вважаємо подальше дослідження способів залучення студентів-філологів до інтеракції на заняттях з методики навчання української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 59–65.
2. Солодюк Н. В. Підготовка майбутніх учителів до використання інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс] / Н. В. Солодюк. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/.../solodjuk.pdf
3. Павлик О. А. Інтерактивні технології в підготовці вчителя-словечника [Електронний ресурс] / О. А. Павлик. – Режим доступу : eprints.zu.edu.ua/1145/1/05roarvs.pdf
4. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / Олена Пометун. – К. : Шкільний світ, 2007. – 112 с.
5. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / Олена Пометун, Лідія Пироженко. – К. : «А.С.К.», 2005. – 192 с.
6. Пометун О. Що таке «інтеракція» і навіщо вона потрібна у навчанні / Олена Пометун // Завуч. Наша вкладка. – 2005. – Вересень (№ 25). – С. 6–10.